

فصل اول

جایگاه اطلاعات و نشر آن در اجتماع

تولید و نشر اطلاعات بر اساس نیازهای فردی و اجتماعی است. بررسی فعالیت های روزمره یک فرد یا سازمان نشان می دهد که وی همواره در حال ارتباط با خود یا دیگر افراد و سازمان ها ست. بدیهی است یکی از اجزای اصلی در فرایند ارتباط، تولید پیام یا اطلاعات و انتقال و دریافت آن است. تولید و انتقال پیام و اطلاعات در زندگی بشر آن قدر اساسی است که در طول تاریخ، ابداعات زیادی را در این زمینه انجام داد و مهم ترین و اثرگذارترین ابداعات بشری نیز بوده اند. برخی از آن ها زندگی بشر را وارد عرصه نوینی کرده است. نمونه های این ابداعات عبارتند از:

زبان، خط، کاغذ، چاپ، تلفن، تلویزیون، رایانه و انواع نرم افزارها و سخت افزارهای مرتبط با آن، ماهواره، اینترنت و مانند آن. هر کدام از تحولات در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات، زندگی بشر را از نظر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی وارد مرحله جدیدی کرد که پایانی برای آن نمی توان متصور شد، بلکه ابداعات تازه تر تاثیر آن را بیش تر و بیش تر کرده است. برای مثال فناوری های اطلاعات و ارتباطات در دهه های اخیر، کمیت و کیفیت تولید و انتقال اطلاعات و ارتباطات فردی و سازمانی را به شکلی انقلابی تغییر داده است. واژه هایی چون دهکده جهانی، سازمان های مجازی، آموزش مجازی، تجارت الکترونیک و مانند آن، رهاورد تحولاتی است که در عرصه فناوری اطلاعات و ارتباطات رخ داده است. این تحولات حتی شکل سازمان ها و نهادهای اجتماعی را نیز تغییر داده اند و پیش بینی می شود تحولات آینده در این زمینه ها سبب شود تا تغییرات بیشتری در ارتباطات انسانی، علمی و فرهنگی و اقتصادی و غیره به وجود آید. شبکه ارتباطات فردی و سازمانی در مرحله پنجم از تصویر صفحه بعد نشان دهنده جایگاه آن در زندگی فردی و اجتماعی است.

مرحله پنجم گانه گانه تکامل ابزارهای ارتباطی و نشر اطلاعات (شکل ۱)

مرحله ۱. عصر ما قبل تاریخ. قبل از ابداع زبان بشر بتدریج یاد گرفت با ایما و اشاره ارتباط برقرار کند و زندگی اجتماعی شکل گرفت.

ارتباط شفاهی

مرحله ۲. عصر شفاهی. ابداع زبان سبب شد تا ارتباط شفاهی شکل بگیرد.

ارتباط شفاهی

لوح گلی

سنگ و دیواره غارها

پاپیروس

کتابخانه های پادشاهی

در پایان کاغذ

مرحله ۳. عصر خط. به تدریج بشر علائم و نشانه هایی چون الفبا و اعداد و محمل های اطلاعاتی چون لوح های گلی، سنگ و پاپیروس و بعدها کاغذ را ابداع کرد و از آن برای ارتباط با مصرف کنندگان اطلاعات استفاده کرد.

تکنه
در این مرحله علاوه بر ارتباط شفاهی از محملهای دیگر هم استفاده شد اما هنوز واسطه ای بنام ناشر وجود نداشت. کتابخانه ها نیز در اختیار خاندان سلطنتی بوده است.

مرحله ۴. عصر چاپ. ابداعات مختلف در زمینه محمل ها و سایر ابزارهای ارتباطی سبب شد تا تولید اطلاعات رواج زیادی یابد و ناشر به عنوان واسطه بین تولید کننده و مصرف کننده اطلاعات پا بگیرد. کتابخانه ها نیز به تدریج رواج یافتند.

ارتباط شفاهی

کتابخانه های عمومی

کتاب، روزنامه و مجله .....

عامه مردم

کتابخانه های مدارس

ابداع دستگاه چاپ و کاغذ

کتابخانه های دانشگاهی

برای تصور بهتر این تاثیرات مثالی را ذکر می کنیم:

نهادهای آموزشی چون آموزش و پرورش یا آموزش عالی یکی از حوزه های تاثیرگذاری است که به شکل مستقیم و غیرمستقیم به تحولات موجود در زمینه اطلاعات و ارتباطات وابسته است. امروزه انواع منابع آموزشی چندرسانه ای و اینترنتی چشم اندازهای جدیدی را در آموزش افراد به وجود آورده است. پیچیده ترین مفاهیم آموزشی را می توان با کمک این ابزارها آموزش داد. آموزش از راه دور، آموزشی مجازی، آموزش بدون معلم و مانند آن از ره آوردهای کاربرد فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی در آموزش است. به عبارت دیگر، یکی از مهم ترین نهادهای اجتماعی، یعنی آموزش در حال تغییر شکل است.

خدمات بانکی و مالی یکی دیگر از حوزه هایی است که تحت تاثیر فناوری های اطلاعات و ارتباطات متحول شده است. با این که کشورمان در این حوزه چندان پیشگام نیست اما در سال های اخیر تغییرات بیش تر شده است. به طوری که همه ما تجربه ای از یک معامله الکترونیکی داریم. نظام های خودپرداز و شبکه الکترونیکی سراسری نظام بانکی کشور (شتاب) نمونه هایی از تاثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر یکی از پیچیده ترین نهادهای اجتماعی، یعنی نظام بانکی و مالی است. به طوری که هر فرد با یک کارت اعتباری می تواند در هر زمان و مکان، نقل و انتقالات مالی خود را انجام دهد. این مسأله بر بازاریابی و فروش کالا و خدمات به خصوص اطلاعات الکترونیکی تجاری تاثیر زیادی خواهد گذاشت (شکل شماره ۲).

زیرا در اغلب معامله ها، پرداخت و دریافت پول وجود دارد. اما در این جا نیز تفاوت آشکاری بین خرید و فروش کالاهای فیزیکی چون دارو، میز، صندلی، حتی کتاب چاپی و اطلاعات الکترونیکی و سایر کالاها و خدمات مانند پول و فعالیت های اداری و مالی که می توانند به اطلاعات صفر و یک تبدیل شوند، وجود دارد. زیرا این کالاها و خدمات را می توان در هر زمان و مکان با اتصال به شبکه های اطلاعاتی دریافت و ارائه کرد. برای مثال در یک مجله الکترونیکی می توان جستجو کرد، در صورت نیاز می توان هزینه آن را پرداخت و در همان زمان مقاله مورد نظر را خواند. اما تمامی عملیات جستجو و اداری و مالی مربوط به یک دارو، شیر، پنیر یا کتاب چاپی را می توان از راه دور انجام داد. اما دریافت خود

همه نظام های مالی، اداری و ارتباطی در شرکت ها و سازمان های مختلف در حال تبدیل به نظام های اطلاعاتی اند. در این نظام ها، فرایندهای کاری و خدماتی و ارتباط بین سازمان و مخاطبان آن به اطلاعات الکترونیکی تبدیل می شوند و بدین ترتیب مرزهای زمانی و مکانی حذف می شوند.

کالا، به مسافت محل نگهداری تا سفارش دهنده آن بستگی دارد؛ درست مانند مسیر رفت و برگشت به محلی برای خرید کالا است که مسیر رفت و تمام عملیات اداری و مالی را حذف کرده باشند یا در طی چند ثانیه انجام شود و فقط منتظر برگشت و دریافت کالا باشید. امروزه توسعه و پیشرفت در حوزه های مختلف اجتماعی از اقتصاد و سیاست گرفته تا علم و فرهنگ و نیز مدیریت نهادهای مختلف اجتماعی و ارائه انواع خدمات و مانند آن نیازمند بهره گیری از نظام های پیشرفته اطلاعاتی از نظام های اطلاعاتی اداری و مالی و مدیریتی تا سایر نظام های اطلاعاتی است. مدیریت دانش، حوزه جدیدی است که مدیریت سازمان ها را متحول ساخته است و نهادهای مختلف اجتماعی بدون بهره گیری از آن نمی توانند با سایر نهادهای مشابه رقابت کنند.

یکی دیگر از نهادهایی که تحت تاثیر این تحولات قرار گرفته است نهاد کتابخانه و نظام اطلاع رسانی است که آن را در بخش ویژه ای توصیف می کنیم.